

UOT 342.5

DOI: <https://doi.org/10.62130/VAQD2535>

Sona QƏLƏNDƏRLİ
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

YAŞIL ENERJİ LAYİHƏLƏRİ SƏRMAYƏLƏRİN CƏLB EDİLMƏSİNDƏ YENİ İSTİQAMƏTDİR

XÜLASƏ

Müəllif ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı problemlərin hələ bəşəriyyətin qədim dövrlərindən mövcud olduğunu qeyd edərək antropogen faktorların doğurduğu çətinlikləri xüsusi vurğulayır. Hazırda Azərbaycanda aparılan dövlət siyasəti ekologiyanın səmərəli şəkildə qorunmasına, insanların təmiz ekoloji mühitdə yaşamasına istiqamətlənmişdir. Məqalədə bildirilir ki, getdikcə aktuallaşan ətraf mühit problemlərini effektiv həll etmək üçün dünya ölkələri birgə fəaliyyət göstərməlidir. Eyni zamanda ölkəmizdə bu istiqamətdə atılan mühüm əhəmiyyətli addımlar təhlil edilir. Müəllif tərəfindən Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi ilə əlaqədar ölkədə həyata keçirilən tədbirlər barədə qısa məlumat təqdim edilir. Məqalədə qeyd edilir ki, yaşıl enerji növlərinin yaradılması və yaşıl enerjinin dünya bazarlarına nəqli Azərbaycanın enerji siyasətində ən önəmli məsələlərdəndir. Müəllifin fikrincə, Azərbaycan beynəlxalq ekoloji əməkdaşlıq sahəsində yüksək fəallıq nümayiş etdirir. Məqalədə bu il Azərbaycanda keçiriləcək COP 29-un əhəmiyyətinə toxunulur. Habelə qeyd edilir ki, hər il keçirilən bu tədbirdə iqlim dəyişmələrinin qarşısının alınması və fəsadlarının aradan qaldırılması istiqamətində birgə səylər göstərmək üçün çağırışlar edilir. Məqalədə yaşıl enerjidən istifadəyə getdikcə artan maraq çərçivəsində külək və günəş enerjisindən istifadə edilməsi üçün mövcud olan şərait və potensial imkanlar nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: ətraf mühitin qorunması, yaşıl enerji, külək və günəş enerjisi, İlham Əliyev, COP29, Heydər Əliyev siyasəti

Biz mədən yanacağından yaşıl enerjiyə keçid baxımından lider ölkələr sırasında olacağıq. Biz elektrik enerjisində olan tələbatımızı bərpaolunan enerji mənbələri ilə təmin etməyi və ehtiyacı olanlara qaz ixrac etməyi planlaşdırırıq.

**İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**

Giriş

Bəşəriyyətin mövcudluğunun ən qədim dövrlərindən etibarən bütün inkişaf mərhələlərində insanların təbii aləmlə qarşılıqlı əlaqələri, ətraf mühitlə qarşılıqlı təması qaçılmaz olmuş və əsrlər keçdikcə mütəmadi olaraq daha da güclənmişdir. İnsanın həyat fəaliyyətinin ətraf mühitə mənfi təsiri ilə bağlı problemlər hələ Qədim Romada mövcud olmuşdur. Roma imperiyası dövründə Apennin yarımadasında sıx palıd və

fıstıq meşələri kəsilərək məhv edilmiş, yamaclar da isə tikanlı kolluqlar çoxalmışdı. Afrikada məhsuldar vadilər o qədər intensiv şumlanmışdı ki, artıq məhsul belə vermirdi. Bugünkü insanın əcdadları havanın və suyun çirklənməsindən də əziyyət çəkirdilər. Buna səbəb isə faydalı qazıntıların hasilatı, şəhərlərin və əkinçiliyin inkişafı idi. Bu inkişaf XIV – XVI əsrlərdə məhz epidemiyalara gətirib çıxardı, insanlar kütləvi surətdə məhv oldular, suyun çirklənməsi müxtəlif xəstəliklərə səbəb oldu.

İnsanlar öz fəaliyyətlərinin nəticəsindən nə qədər ziyan görsələr də, ötən yüzilliklərdə təbiətin qorunması və ya bərpa edilməsi ilə bağlı hansısa tarixi məlumatla nə Roma imperiyasında, nə də orta əsrlər Avropasında rast gəlmək olar. Ətraf mühitin qorunması ilə məşğul olan hərəkətlər yalnız XIX əsrdən etibarən yaranmağa başlamışdı. “Yaşıl” hərəkətlər iki istiqamətdə inkişaf edirdi. Belə ki, onların bir hissəsi sənaye çirklənməsi problemləri ilə məşğul idi. Onlar insan fəaliyyətinin nəticələri ilə mübarizə aparırdılar. Fəalları digər bir qrupu isə təbiətin olduğu kimi saxlanılmasına istiqamətlənmişdi. Onlar meşələrin qırılmasının qarşısını almağa, nadir heyvan növlərini məhv olmaqdan qorumağa səy göstərirdilər. Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə ilk ictimai təşkilatlardan biri Londonda 1898-ci ildə yaradılmışdı və “Kömür smoqu ilə mübarizə cəmiyyəti” adlanırdı. Amerikada 1892-ci ildə yaradılan “Syerra” klubunun fəaliyyəti sayəsində Yosemite milli parkı və “Böyük kanyon” parkı yaradıldı. Bununla da bu parkların ərazisində ağacların kəsilməsinin və faydalı qazıntıların çıxarılmasının qarşısı müəyyən dərəcədə alınmış oldu.

Qeyd etmək istərdik ki, müasir dövrdə “yaşıl” hərəkətlər ötən əsrin 60-cı illərindən etibarən formalaşmağa başlamışdır. Bu təkcə təşkilatları yaranmaların entuziazmı ilə deyil həm də ətraf mühitin qorunub-saxlanması məsələlərinin siyasi gündəliyə daxil olması ilə şərtlənmişdi.

Azərbaycan Respublikasında təbii mühitin mühafizə edilib saxlanması, təbii sərvətlərin istifadəsinin, faydalı qazıntıların hasilatının rəşional şəkildə həyata keçirilməsi, ekoloji vəziyyətin sabit vəziyyətdə saxlanması və keyfiyyətcə getdikcə daha yuxarı səviyyəyə çatdırılması istiqamətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən fəaliyyətlər həyata keçirilməkdədir. Ölkə rəhbərliyi tərəfindən ətraf mühitin qorunması, ekoloji balansın təmin edilməsi, ekoloji təmizliyin saxlanması məsələlərinə yetərincə böyük diqqət yetirilir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsində (Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ) göstərilir: “I. Hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır. II. Hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və

əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. III. Həç kəs ətraf mühitə, təbii ehtiyatlara qanunla müəyyən edilmiş hədlərdən artıq təhlükə törədə və ya zərər vura bilməz. IV. Dövlət ekoloji tarazlığın saxlanılmasına, yabanı bitkilərin və vəhşi heyvanların qanunla müəyyən edilmiş növlərinin qorunmasına təminat verir”. Əsas Qanun 78-ci maddədə təsbit edir ki, “Ətraf mühitin qorunması hər bir şəxsin borcudur” [6]. Deməli, biz cəmiyyət olaraq hamılıqla ətraf mühiti, ekologiyayı qoruyub mühafizə etməli, onu gələcək nəsillərə olduğu kimi çatdırmalıyıq.

Konstitusiyada təsbit edilmiş müddəalara uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən indiyə qədər müvafiq qanunlar qəbul edilmiş və mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində zəruri addımlar atılmışdır. Belə ki, 1997-ci ildə “Əhalinin radiasiya təhlükəsizliyi haqqında”, 2000-ci ildə “Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında”, 2001-ci ildə “Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında”, 2002-ci ildə “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında”, 2014-cü ildə “Yaşılıqların mühafizəsi haqqında” və s. qanunlar qəbul edilmişdir.

Dahi rəhbər Heydər Əliyev 18 fevral 2003-cü il tarixində imzaladığı “Azərbaycan Respublikasında ekologiyaya dair milli proqramların təsdiq edilməsi haqqında” sərəncama əsasən “Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Proqram” və “Meşələrin bərpa edilməsinə və artırılmasına dair Milli Proqram”ı təsdiq etmişdir. Sərəncamda göstərilir ki, son illər ekologiyaya, təbiəti mühafizəyə və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadəyə dair bir sıra normativ hüquqi aktlar qəbul edilmiş, təbiətin qorunması və sağlamlaşdırılması sahəsində mühüm praktiki addımlar atılmışdır.

Bir sıra iri su hövzələri tikilmiş, torpaqları şoranlaşmadan təmizləmək üçün drenaj sistemləri qurulmuş, Bakı şəhərində və onun ətrafında çoxlu yaşılıqlar, Xəzərsahili qumluqlarda sahilbərkiçici və torpaqların eroziyasının qarşısının alınması məqsədilə meşə örtüyü zolaqları salınmış, flora və faunanın qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi üçün bir sıra təbiət qoruqları və yasaqlıqları yaradılmışdır. Lakin bütün bu tədbirlərə bax-

mayaraq, ekologiya sahəsində problemlər hələ də qalmaqdadır. Bu səbəbdən də haqqında bəhs etdiyimiz iki Milli Proqram Prezidentin sərəncamında öz əksini tapmışdır. 2003-2010-cu illəri əhatə edən “Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Proqram” və 2008-ci ilə qədər olan dövrü əhatə edən “Meşələrin bərpa edilməsinə və artırılmasına dair Milli Proqram” çox böyük müvəffəqiyyətlə icra edilmişdir.

Yeri gəlmişkən, xatırlatmaq istərdik ki, 2004-cü ilin 21 oktyabrında “Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı imzalandı. Dövlət Proqramına əsasən “...yerləşdiyi əlverişli coğrafi mövqe və iqlim şəraiti dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da ekoloji cəhətdən təmiz bərpa olunan enerji mənbələrindən geniş istifadə edilməsinə imkan verir. Bu, istilik elektrik stansiyalarında yandırılan böyük miqdarda yanacağa qənaətlə yanaşı, ətraf mühitə atılan zərərli tullantıların miqdarını da xeyli azaldar. Ölkənin təbii potensialından istifadə etməklə alternativ enerji mənbələrinin elektrik və istilik enerjisi istehsalına cəlb edilməsi elektroenergetikanın gələcək inkişaf istiqamətlərində mütərəqqi dəyişikliklər etməyə imkan yaradar” [7].

Azərbaycan həm coğrafi cəhətdən, həm də geostrateji baxımdan dünyanın ən əlverişli regionlarından birində yerləşir. Ölkəmizin ərazisi 11 iqlim qurşağından 9-nu əhatə edir. Təbii sərvətlərlə zəngin Vətənimizdə enerji mənbələri, neft və qaz ehtiyatları nəinki daxili ehtiyacları ödəyəcək qədərdir, həmçinin ixrac üçün də kifayət qədər böyük həcmdədir. Lakin eyni zamanda Azərbaycan bərpa olunan enerji ehtiyatlarına, yaşıl enerjiyə də malikdir. Bəs son vaxtlar həm də “yaşıl enerji” adlandırdığımız bərpa olunan, alternativ, qeyri-ənənəvi enerji nədir və özündə nəyi ehtiva edir?

Beynəlxalq Enerji Agentliyinin təsnifatına əsasən alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin aşağıdakı növləri var: 1.Külək enerjisi; 2.Günəş enerjisi; 3.Bioenerji; 4.Geotermal enerji və 5.Hidro enerji (ocean və dənizlərdə qabarma daxil olmaqla). Hazırda bütün dünyada aktuallığı

günbəgün güclənən alternativ enerji problemi ətraf mühitin qorunub saxlanması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Lakin alternativ, bərpa olunan, qeyri-ənənəvi, təbii və ya belə deyək, “yaşıl enerji”dən istifadə təkcə təbiəti çirklənmələrdən qorumaq məqsədilə deyil, həmçinin ölkələrin, ərazilərin, təsərrüfat sahələrinin karbohidrogen ehtiyatlarından, neftdən asılılığını azaltmaq hədəfi güdür. Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, planetimizdə “regionların xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, alternativ enerjiden istifadənin strukturunda bu və ya digər mənbə üstünlük təşkil edir. Məsələn, İslandiya, Danimarka və ABŞ-ın bəzi ştatlarında alternativ enerji istehsalında üstünlük geotermal mənbələrə verilir. Norveçdə, əsasən, kiçik gücə malik hidroenergetik qurğulardan istifadə edilir. Düzən ərazilərdə külək elektrostansiyalarından, cənub regionlarda günəş batareyalarından istifadə edilir. Zəngin meşə ehtiyatlarına malik ölkələrdə biokütlənin (yonqar, talaşa) yanma texnologiyasından geniş şəkildə istifadə edilir. Göründüyü kimi, qeyri-ənənəvi enerji mənbələrindən istifadə iki vacib şərtə əsaslanır: yanacaq mənbəyinin bərpa olunan olması, verilmiş ərazidə mövcudluğu” [8, s. 82].

Beləliklə, ölkəmizin ərazisində külək və günəş enerjisindən istifadə imkanları çox genişdir. Azərbaycanda iqlim şəraiti elədir ki, küləkli və günəşli günlərin sayı il ərzində üstünlük təşkil edir. Günəşli saatların miqdarı il ərzində Azərbaycanda 2400-3200 saatdır. Xüsusilə ölkənin Abşeron yarımadası, Xəzər dənizi sahili zolağı və şimal-qərb hissəsində olan adalar, Azərbaycanın qərbində Gəncə-Daşkəsən zonası və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur-Culfa ərazisi bu baxımdan əlverişli ərazilərdir. 1999-cu ildə Yaponiyanın “Tomen” şirkəti Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Energetika və Enerji Layihə İnstitutu ilə birlikdə Abşeronda hündürlüyü 30 və 40 metr olan iki qüllə quraşdırıb, küləyin sürətinin orta illik qiyməti $v = 7,9-8,1$ m/san olması müəyyən edilib. Bu da bu cür təmiz, ekologiyaya heç bir ziyan vurmeyən və ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olmayan enerji növlərindən istifadəni aktuallaşdırır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz 21 oktyabr 2004-cü il tarixli “Azərbaycan Respublikasında alternativ

və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı”na əsasən ölkəmizdə bərpa olunan və alternativ enerji mənbələrinin inkişaf etdirilməsi və bu mənbələrdən istifadə etməklə müxtəlif tələbatçıların enerji təchizatının yaxşılaşdırılması sahəsində addımlar atılmağa başlanılmışdır. Təsadüfi deyil ki, bu sahədə insti-tusional potensialı artırmaq məqsədilə 2009-cu ildə “Azərbaycanda Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi” yaradılmışdır. Sonradan bu Agentlik ləğv edilmiş və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 22 sentyabr tarixli, 1159 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi yanında Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi yaradılmışdır. Agentlik bərpa olunan enerji mənbələri və onlardan səmərəli istifadə sahəsində dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak edən qurumdur. Dövlət Agentliyinin əsas hədəfləri 2030-cu ilədək Azərbaycanda bərpa olunan enerji mənbələrinin payının 30%-ə çatdırılması, işğaldan azad olunmuş ərazilərin “Yaşıl enerji” zonasına çevrilməsi və bu sahədə özəl sektorun iştirakının təmin edilməsindən ibarətdir [9].

Ekologiyanın qorunması istiqamətində ölkə rəhbərliyinin atdığı növbəti mühüm addım məhz 2024-cü il ilə əlaqədardır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən Azərbaycan Respublikasında 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi haqqında Sərəncam imzalanmışdır. Hələ 14 il əvvəl, 2010-cu il də Azərbaycanda “Ekologiya ili” elan edilmişdi. Bütün bunlar Azərbaycanda ekoloji problemlərin prioritet məsələ olaraq aktual olduğunu, ətraf mühitin qorunmasına dövlət səviyyəsində qayğı göstərildiyini təsdiqləyir. 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi ilə bağlı Prezident Sərəncamında göstərilir ki, “İşğaldan azad edilmiş Qarabağ və Şərqi Zəngəzur, eləcə də Naxçıvan Muxtar Respublikası yaşıl enerji zonası elan olunmuşdur. Azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən genişmiqyaslı bərpa və yenidənqurma prosesində ətraf mühitin qorunması prioritetdir. Həmin ərazilərdə “ağıllı şəhər”, “ağıllı kənd” kimi innovativ yanaşmalar tətbiq edilir, ekosistem bərpa olunur.

Yaşıl enerji növlərinin yaradılması və yaşıl enerjinin dünya bazarlarına nəqli Azərbaycanın enerji siyasətinin prioritetidir. Azərbaycan elektrik enerjisi istehsalının qoyuluş gücündə bərpa olunan enerji mənbələrinin payının 2030-cu ilə qədər 30 faizə çatdırılmasını hədəfləyir” [10].

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan beynəlxalq ekoloji əməkdaşlıq sahəsində yüksək fəallıq nümayiş etdirir. Belə ki, ölkəmiz ekologiya ilə bağlı qəbul edilmiş 20-yə yaxın konvensiyaya, o cümlədən ətraf mühitin mühafizəsi, bioloji müxtəlifliyin qorunması, səhralaşma ilə mübarizə, təbii ehtiyatlardan rəşional istifadə edilməsi, dənizlərin və çayların çirklənməsinin qarşısının alınması, təbii mühitin vəziyyəti barədə vaxtında informasiyanın alınması və s. istiqamətlər üzrə sənədlərə qoşulmuşdur. Belə konvensiyalardan biri də 1992-ci ildə Braziliyanın Rio-de-Janeyro şəhərində qəbul edilmiş “Bioloji müxtəliflik haqqında” BMT Konvensiyasıdır. 2000-ci il martın 14-də Milli Məclis bu Konvensiyayı ratifikasiya etmiş, cəmi 10 gün sonra isə bioloji müxtəlifliyin qorunmasının hüquqi bazasını yaratmaq məqsədilə “Xüsusi mühafizə olunan təbiət obyektləri və əraziləri haqqında” Qanun qəbul etmişdir.

2006-cı il martın 24-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında bioloji müxtəlifliyin müdafiəsi və davamlı istifadəsi üzrə Milli Strategiya və Fəaliyyət Planı” təsdiq edildi. 10 il sonra “Bioloji müxtəlifliyin müdafiəsi və 2017-2020-ci illərdə istifadəsi üzrə Milli Strategiya” da qüvvəyə mindi. Uzunmüddətli perspektivdə təbiəti mühafizə sahəsində fəaliyyəti ehtiva edən bu proqram biosferin bərpa imkanları nəzərə alınmaqla ölkədə bioloji müxtəlifliyin reabilitasiyasına, davamlı və balanslı istifadəsinə, ekoloji tarazlığın təmin edilməsinə yönəldilmişdir.

2021-ci il fevralın 2-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” təsdiq edildi. Növbəti onillikdə ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafına dair reallaşdırılmalı olan beş Milli Prioritetdən biri “Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi”dir. Bu Milli Prioritete əsasən “Qlobal iqlim dəyişikliklərinin miqyasını nəzərə alaraq ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqinə

əhəmiyyətli yer verilməli, təmiz enerji mənbələrindən istifadə, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpa təşviq edilməlidir. Bu, istilik effekti yaradan qaz emissiyasının beynəlxalq normalara uyğun səviyyədə saxlanması istiqamətində göstərilən səylərə mühüm töhfə olacaqdır.

Ölkənin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpa və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin edilməlidir” [11].

Bu dövr ərzində iki məqsəd: 1.yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit və 2.yaşıl enerji məkanı reallaşdırılmalıdır. Yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit özündə nəyi ehtiva edir? Bu elə keyfiyyətli və təmiz mühitdir ki, həmin mühitdə resurslardan səmərəli istifadə edilir, gələcəkdə iqtisadi və demoqrafik artımın ətraf mühitə vura biləcəyi risklər azaldılır. Azərbaycan ərazisində yaşıllıqların payı artırılmalıdır. İqtisadi artım ekoloji mühitin keyfiyyətinə zərər verməməlidir. Respublikamızın yararsız torpaq sahələri dövrüyyəyə cəlb edilməli, mövcud resurslarımız bərpa edilməlidir. Əhalinin keyfiyyətli suya olan tələbatı su resurslarından daha səmərəli istifadə ilə təmin edilməlidir.

Hazırda dünya ölkələri ekologiyanı qətiyyənlə çirkləndirməyən təbii enerji mənbələrindən istifadə edilməsinə üstünlük verməkdədir. Azərbaycanda alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə getdikcə genişlənməkdədir. Bu məqsədlə “yaşıl” texnologiyaların tətbiqi genişləndirilməli, yaşıl enerjinin payı artırılmalı, beləliklə, enerjinin iqlim dəyişikliyinə təsiri azaldılmalıdır. Ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadə edilməsi nəticəsində ətraf mühitə və atmosfərə atılan zəhərli qazların azaldılması havanın keyfiyyətinin müsbət istiqamətdə əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsinə təkan verəcək. Son vaxtlar paytaxt Bakının küçə və prospektlərində mühərriki benzin və elektriklə işləyən “hibrid” avtomobillərə və yalnız elektrik enerjisindən istifadə edən elektromobillərə getdikcə daha tez-tez rast gəlinir. Bu tendensiya bizi gələcəkdə bütün dünyada atmosferi çirklənmənin mənfi təzahürlərindən qoruyan yeni növ avtomobillərin istifadəsinin daha geniş vüsət alacağına ümidləndirir.

Hazırda ölkəmizdə ətraf mühitin sağlamlaşdı-

rılması, yaşıllıqların bərpa və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə istiqamətində fəaliyyətlər genişlənilir. Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində tikinti-bərpa işləri və yenidənqurma prosesləri geniş vüsət almışdır, burada bir sıra yaşayış məskənləri artıq “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” layihələri əsasında qurulur, dağılmış ekosistem yenidən bərpa edilir.

Ötən əsrin axırlarında – 1992-ci ildə Rio-de-Janeyro şəhərində baş tutan Yer Sammitində BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası imzalanmışdır. COP (Conference of Parties) bu Konvensiyanın icrasına nəzarət edən qurumdur. Ölkəmiz 18 iyul 2000-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “İqlim Dəyişmələri haqqında” Çərçivə Konvensiyasına dair 1997-ci il dekabrın 11-də Yaponiyanın Kioto şəhərində qəbul olunmuş Protokola qoşulmuşdur. Kioto Protokolu qlobal istiləşməyə səbəb olan istixana qazlarının atmosfərə tullantılarını məhdudlaşdırır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası ilə bağlı Tərəflərin 21-ci Konfransında qəbul olunmuş Paris Sazişi 2016-cı ildə təsdiq edilmişdir.

Sənədin 2-ci maddəsində göstərilir ki, “Bu Saziş, Konvensiyanı və onun məqsədlərini daha səmərəli həyata keçirməklə, aşağıdakılar vasitəsilə davamlı inkişaf və yoxsulluğu aradan qaldırmaq üzrə səylər kontekstində iqlim dəyişmələri təhlükəsinə qlobal cavab tədbirlərini gücləndirmək məqsədi daşıyır: (a) həyata keçiriləcəyi təqdirdə iqlim dəyişmələrinin risk və təsirlərini əhəmiyyətli dərəcədə azaldacağını qəbul edərək qlobal ortalam temperatur artımının sənayeləşmə dövrünə qədərki səviyyədə 2°C-dən xeyli aşağı saxlanması və temperatur artımının 1.5°C-dək məhdudlaşdırılması üçün səy göstərilməsi; (b) ərzaq istehsalını təhlükəyə atmayacaq bir şəkildə iqlim dəyişmələrinin mənfi təsirlərinə uyğunlaşma qabiliyyətinin artırılması, iqlim dəyişmələrinə qarşı dayanıqlılıq və istixana effektiv qaz tullantılarının azaldılması üzrə inkişafın gücləndirilməsi; və (c) maliyyə axınlarının istixana effektiv qaz tullantılarının azaldılmasına və iqlim dəyişmələrinə qarşı davamlı inkişafa yönəldilməsi” [12].

Bu il – 2024-cü ildə “Yaşıl dünya naminə

həmrəylik ili” çərçivəsində respublikamızın hər bir regionunda müxtəlif səviyyələrdə tədbirlər təşkil olunur, ciddi elmi-təhlili müzakirələr aparılır və müvafiq səmərəli təkliflər verilir. 2024-cü ilin ölkəmizdə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi “yaşıl” iqtisadiyyatın, “yaşıl” enerjinin, “yaşıl” texnologiyaların, bütövlükdə “yaşıl” dünyanın inkişafına istiqamətlənmişdir. Lakin qeyd edək ki, bu il yaşıl dünya naminə keçirilən dünya miqyaslı tədbirlərdən ən əhəmiyyətli BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası – COP 29-dur. Bu mötəbər toplantının cari ildə Azərbaycanda keçirilməsi ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun ən yüksək göstəricisidir.

Məlum olduğu kimi, ölkəmiz beynəlxalq statuslu və ümumdünya əhəmiyyətli bir çox mötəbər tədbirlərin təşəbbüskarı olmuş, onlara ev sahibliyi etmiş və bu yüksək nüfuzlu toplantıların məhz yüksək səviyyədə keçirilməsini təmin etmişdir. Bu il Azərbaycanda keçiriləcək BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP 29) da bu silsilədən çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hər il təşkil edilən COP-un ilk iclası 1995-ci ildə Almaniya da keçirilmişdir. Həmin vaxt 160 dövlətin nümayəndələri istixana qazı emissiyalarının azaldılmasını müzakirə etmək məqsədilə Berlinə toplaşmışdılar. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi haqqında Çərçivə Konvensiyasına (UNFCCC) uyğun hər il keçirilən konfranslar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi Konfransları adlanır. Konvensiyanın üzvü olan 198 ölkə COP-un Tərəfləridir.

Böyük fərəh hissi ilə qeyd etməyi məqsədəuyğun sayırıq ki, 2024-cü ildə sessiyanın keçiriləcəyi iki həftə ərzində Bakı beynəlxalq aləmin bütünlüklə diqqət mərkəzində olacaq. Noyabrın 11-dən 24-dək gerçəkləşəcək tədbirə dünyanın 198 ölkəsindən nümayəndə heyətləri qatılacaqlar. BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29), Kioto Protokolunun Tərəflər Görüşünün 19-cu sessiyasının və Paris Sazişinin Tərəflər Görüşünün 6-cı sessiyasının təşkili və Bakıda keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə artıq Təşkilat Komitəsi yaradılmışdır.

Respublikamız ənənəvi olaraq neft və qaz hasil edən, karbohidrogen ehtiyatlarını Avropaya nəql edən ölkədir. Lakin dövlət səviyyəsində aparılan düşünülmüş və müdrik siyasət nəticəsində alternativ enerji mənbələrinə, bu mənbələrdən yararlanmaqla “təmiz enerji” – “yaşıl enerji” istehsalına da, habelə kifayət qədər prioritet diqqət yetirilir. Ölkəmiz 2030-cu ilə qədər istixana qazlarının miqdarını 35 faiz, 2050-ci ilə qədər isə 40 faiz azaltmağı qarşıya məqsəd qoyub. Məlum olduğu kimi, 2008-ci ildən etibarən 21 sentyabr Sıfır Emissiya Günü kimi qeyd edilir. Adından da göründüyü kimi, həmin günün hədəfi atmosferə buraxılan karbon qazı emissiyasının qarşısını almaq və onu sıfıra endirməkdir. Azərbaycan bərpa olunan enerji mənbələri üzrə yüksək potensiala malik olan ölkələrdəndir. Ölkəmizin bərpa olunan enerji mənbələrinin texniki potensialı quruda 135, dənizdə 157 qiqavatdır. Bərpaolunan enerji mənbələrinin iqtisadi potensialı 27 qiqavat, o cümlədən külək enerjisi üzrə 3 min meqavat, günəş enerjisi üzrə 23 min meqavat, bioenerji potensialı 380 meqavatdır. Dağ çaylarının potensialı 520 meqavat həcmində qiymətləndirilir [13].

Bu yaxınlarda Bakıda Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin 10-cu və Yaşıl Enerji Şurası çərçivəsində nazirlərin 2-ci iclası təşkil edilmişdi. 2023-cü il fevralın 3-də Bakıda Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin 9-cu və Yaşıl Enerji Şurası çərçivəsində nazirlərin 1-ci iclası keçirilmişdi. Hələlik cəmi 4 ölkənin iştirak etdiyi Yaşıl Enerji Şurası çərçivəsində nazirlərin ilk iclasında çıxış edən cənab İlham Əliyevin sözlərinə görə Azərbaycan çox böyük həcmdə yaşıl enerji potensialına malikdir. Belə ki, dənizdə külək enerjisinin potensialı 157 qiqavat, quruda külək və günəş enerjisinin potensialı 27 qiqavatdır, İkinci Qarabağ müharibəsi nəticəsində işğaldan azad olmuş ərazilərdə isə 10 qiqavata yaxındır. Ötən ilin oktyabr ayında Xəzər regionunda və MDB məkanında ən böyük Günəş Elektrik Stansiyası istismara verildi. Azərbaycan “Qara Dəniz Yaşıl Kabel” layihəsi ilə Avropaya yaşıl enerji ixrac edən əsas ölkələrdən biri olacaq.

Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin 10-cu və Yaşıl Enerji Şurası çər-

çivəsində nazirlərin 2-ci iclasında iştirak edən ölkəmizin rəhbəri qeyd etmişdir ki, “Azərbaycan, həmçinin yaşıl enerjiyə keçid prosesində iştirak edir. Bu il Azərbaycanda “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan olunmuşdur. Bizim bərpaolunan enerji layihələrimiz yüksək göstəricilər nümayiş etdirir”. Məşvərət Şurası çərçivəsində “Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan hökumətləri arasında yaşıl enerjinin inkişafı və ötürülməsi sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında Saziş”in icrası məqsədilə nazirlərin 6-cı iclası və “Dənizdə külək enerjisindən istifadənin inkişafı” üzrə Azərbaycan-Avropa İttifaqı dəyirmi masası da təşkil olunmuşdur. Çox təqdirəlayiq haldır ki, tədbirlərdə yaşıl enerji sahəsində zəruri sənədlər imzalanmışdır. Dəyirmi masada dənizdə külək enerjisi ehtiyatlarının işlənilməsində əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olunmuş və külək enerjisinin bütövlükdə Xəzər regionunun enerji keçidində həlledici rol oynayacağı vurğulanmışdır. Yaşıl enerjiden istifadəyə getdikcə artan maraq çərçivəsində quruda və dənizdə mövcud olan külək potensialından istifadənin 2030-cu ilə qədər üç dəfə artırılması gözlənilir.

Bu yaxınlarda ADA Universitetində “COP29 və Azərbaycan üçün Yaşıl Baxış” mövzusunda keçirilən beynəlxalq forumda alternativ enerji layihələri ilə bağlı məsələyə toxunan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev demişdir: “Biz artıq investorlarımızla birlikdə yaşıl enerji layihələrinə investisiyalarımıza başlamışıq. Keçən ilin oktyabrında biz 240 meqavat gücündə ilk günəş elektrik stansiyasının açılışını etdik. Bu il isə əlavə dörd günəş və külək elektrik enerjisi stansiyasının təməli qoyulacaq və onların ümumi gücü 1300 meqavat olacaq. Bu isə bizim potensialımızı 1500 və hətta ondan da artıq edəcək. Lakin bu, sadəcə başlanğıcdır. Çünki bizim həm dənizdə, həm də quruda nəhəng külək və günəş elektrik enerjisi potensialımız var. Buraya su elektrik

stansiyalarını da əlavə etsək, sadəcə Qarabağda və Şərqi Zəngəzürda son 3 ildə su elektrik stansiyalarının gücü 170 meqavata yaxın olub və bu, yalnız başlanğıcdır, beləliklə, biz elektrik enerjisi istehsalı üçün istifadə etdiyimiz qazın əhəmiyyətli bir hissəsini bərpaolunan enerji mənbələri ilə əvəz edəcəyik. Bu, tamamilə realdır” [14].

Qeydlərimizi hazırda Azərbaycanın seçdiyi yolun alternativ olmayan yeganə düzgün yol, inkişaf və tərəqqi yolu olduğunu bəyan edən dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin sözləri ilə bitirmək istərdik. Hazırda Azərbaycan böyük müvəffəqiyyətlə inkişaf edir. Çağdaş Azərbaycan, müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin əsəridir. Heydər Əliyev müasir Azərbaycanın memarıdır. Həqiqətən də bunlar sadəcə deyilmiş sözlər deyildir. Bu, reallıqdır, bu, həqiqətdir. 1993-2003-cü illərdə siyasi sistemin möhkəmlənməsi, dövlətçilik ənənələrinin yaradılması, azərbaycançılıq məfkurəsinin bərqərar olunması nəticəsində bu gün Azərbaycan uğurla inkişaf edən ölkəyə çevrilmişdir. O illərdə aparılan həm siyasi islahatlar, dünya birliyinə inteqrasiya prosesləri, həmçinin ölkə daxildə aparılan iqtisadi və sosial islahatlar sürətli, intensiv tərəqqiyə möhkəm zəmin yaratmışdır. “Bu gün müasir Azərbaycan bu möhkəm təməl üzərində uğurla inkişaf edir. Azərbaycan bu gün Heydər Əliyev yolu ilə gedir. Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanda yaşayır və özünü bütün istiqamətlərdə göstərir” [15].

Biz, sürətlə inkişaf edən müstəqil Azərbaycanın bütün vətəndaşları ölkəmizin rəhbərinin apardığı uğurlu daxili və xarici siyasəti tamamilə dəstəkləyirik, müdafiə edirik, bəyənilirik. Azərbaycanın müstəqilliyinin, inkişafının, çiçəklənməsinin daimi, əbədi və dönməz olmasını təmin etmək üçün hamımız cənab Prezident İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşməli, hər birimiz ölkəmizin milli və dövləti mənafeyi naminə əlimizdən gələni əsirgəməməliyik.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Birinci kitab. Bakı: Azərneşr, 1997, 612 s.
2. Əliyev Heydər. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997, 136 s.
3. Əliyev İlham. İqtibaslar və təhlil. Bakı: Azərbaycan, 2006, 328 s.
4. Əliyev İlham. İnkişaf – məqsədimizdir. Bakı: Azərneşr, 2009, 416 s.
5. İlham Əliyev Azərbaycan dövlətçiliyinin keşiyində duran güclü siyasi liderdir / <https://www.yeniazer->

baycan.com/Siyaset_e20795_az.html

6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası <https://meclis.gov.az/documents/konstitusiya-az.pdf>
7. “Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı” <https://e-qanun.az/framework/5796>
8. Əliyev R.N. Alternativ enerji və ekologiya. Bakı: Təknur, 2015. 368 s.
9. Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi yanında Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi <https://area.gov.az/az/page/haqqimizda>
10. Azərbaycan Respublikasında 2024-cü ilin “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. “Azərbaycan” qəzeti, 26 dekabr 2023
11. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər/<https://president.az/az/articles/view/50474>
12. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası ilə bağlı Tərəflərin 21-ci Konfransında qəbul olunmuş Paris Sazişinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu <https://e-qanun.az/framework/34278>
13. İlham Əliyevin “yaşıl dünya” missiyası. “Azərbaycan” qəzeti, 24 fevral 2024
14. İlham Əliyev ADA Universitetində “COP29 və Azərbaycan üçün Yaşıl Baxış” mövzusunda keçirilən beynəlxalq forumda iştirak edib <https://president.az/az/articles/view/65580>
15. İlham Əliyev Ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümü münasibətilə təntənəli mərasimdə iştirak etmişdir / <https://president.az/az/articles/view/2140>
16. Yaşıl dünya naminə global təşəbbüsləri birləşdirən çağırışlar. Vergilər qəzeti, 19 yanvar 2024. <https://vergiler.az/news/article/27715.html>
17. Hüseynova İ. İlham Əliyev və zəfər tariximizin şanlı səhifələri. Bakı: Füyuzat, 2021, 224 s.
18. Hüseynova İ. Tarix.Zaman.Düşüncələr. I cild. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 512 s.
19. Hüseynova İ. Tarix.Zaman.Düşüncələr. II cild. Bakı: Elm və təhsil, 2019, 552 s.
20. İlham Əliyev Ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümü münasibətilə təntənəli mərasimdə iştirak etmişdir / <https://president.az/az/articles/view/2140>

Сона ГАЛАНДАРЛИ

доктор философии в области права, доцент

ПРОЕКТЫ ЗЕЛеноЙ ЭНЕРГЕТИКИ – НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЯ СРЕДСТВ

РЕЗЮМЕ

Автор отмечает, что проблемы, связанные с охраной окружающей среды, существовали с древнейших времен человечества, и подчеркивает трудности, вызванные антропогенными факторами. Нынешняя государственная политика в Азербайджане направлена на эффективную защиту окружающей среды и людей, живущих в чистой экологической среде. В статье говорится, что страны мира должны сотрудничать для эффективного решения все более актуальных экологических проблем. При этом анализируются важные шаги, предпринятые в этом направлении в нашей стране. Автор представляет краткую информацию о мерах, реализуемых в стране в связи с объявлением 2024 года «Годом солидарности зеленого мира» по распоряжению президента Азербайджана. В статье отмечается, что создание зеленых видов энергии и транспортировка зеленой энергии на мировые рынки являются одними из важнейших вопросов энергетической политики Азербайджана. По мнению автора, Азербайджан проявляет высокую активность в сфере международного экологического сотрудничества. В статье затрагивается важность COP 29, которая пройдет в этом году в Азербайджане. Также отмечается, что на этом ежегодном мероприятии прозвучат призывы к совместным усилиям в направлении предотвращения изменений климата и ликвидации их последствий. В статье рассматриваются существующие условия и потенциальные возможности использования ветровой и солнечной энергии в условиях растущего инте-

реса к использованию зеленой энергетики.

Ключевые слова: защита окружающей среды, зеленая энергия, ветровая и солнечная энергия, Президент Ильхам Алиев, сор29, политика Гейдара Алиева

Sona GALANDARLI
PhD in Law, Associate Professor

GREEN ENERGY PROJECTS ARE NEW DIRECTIONS IN ATTRACTING FUNDS

SUMMARY

The author notes that problems related to environmental protection have existed since the ancient times of mankind, and emphasizes the difficulties caused by anthropogenic factors. The current state policy in Azerbaijan is aimed at the effective protection of the environment and people living in a clean ecological environment. The article states that the countries of the world should work together to effectively solve the increasingly pressing environmental problems. At the same time, important important steps taken in this direction in our country are analyzed. The author presents brief information about the measures implemented in the country in connection with the declaration of 2024 as the "Year of Solidarity for the Green World" by the order of the President of Azerbaijan. The article mentions that the creation of green energy types and the transportation of green energy to world markets are among the most important issues in Azerbaijan's energy policy. According to the author, Azerbaijan is highly active in the field of international environmental cooperation. The article touches on the importance of COP 29, which will be held in Azerbaijan this year. It is also noted that in this annual event, calls are made to make joint efforts in the direction of preventing climate changes and eliminating their consequences. The article examines the existing conditions and potential opportunities for using wind and solar energy within the growing interest in the use of green energy.

Key words: environmental protection, green energy, wind and solar energy, President Ilham Aliyev, COP29, Heydar Aliyev policy